

УДК 378.014.544

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.12>**О. В. Малихін**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України**М. О. Загорулько**викладач кафедри іноземних мов
Київського національного університету технологій та дизайну

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Важливою передумовою розвитку українського суспільства є залучення майбутніх учителів початкової школи до дослідницько-експериментальної, винахідницької діяльності. Необхідність підвищення рівня наукової підготовки є характерною ознакою сьогодення в будь-якій галузі людської діяльності. Статтю присвячено дослідженню проблеми виявлення вияву та узагальнення дидактичного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін щодо формування дослідницьких умінь у майбутнього вчителя початкової школи.

Визначено, що головним завданням професійної підготовки майбутніх учителів є формування в них професійно-педагогічних умінь, що є комплексним процесом, який здійснюється впродовж усього періоду навчання в закладах вищої педагогічної освіти та включає соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову й практичну підготовку. Фахова підготовка передбачає оволодіння майбутніми педагогами теоретичних знань із фундаментальних навчальних дисциплін спеціальності й спеціалізації, дисциплін фахового спрямування та методик викладання шкільних предметів, а також оволодіння практичними вміннями й навичками, необхідними для здійснення професійної педагогічної діяльності.

Узагальнено поняття дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи, яка розглядається як основа пізнання навколишнього світу, дослідження його об'єктів, явищ і процесів, належить до ключових компетентностей, найважливіша здатність людини до самостійного пізнання, до вирішення проблем, до відповідального вибору стратегій поведінки та діяльності.

Автори дійшли висновку, що для успішного формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкової школи необхідно залучати майбутніх учителів до активної наукової роботи на початкових етапах навчання, що дає змогу створювати можливості для формування ключових компетентностей, необхідних для готовності до майбутньої професійної мобільності; залучати майбутніх учителів початкової школи до роботи в науково-дослідних лабораторіях, наукових семінарах, наукових конференціях, конкурсах, що сприятиме зануренню в науково-дослідну діяльність із перших днів навчання; надання можливості оприлюднення результатів власних досліджень.

Ключові слова: психолого-педагогічні дисципліни, дидактика, освітній процес, вищий педагогічний навчальний заклад, майбутні вчителі.

Постановка проблеми. Українське суспільство прагне створити систему вищої освіти, яка сприяла б особистісному професійному розвитку майбутніх педагогів, їх адаптації до життя в динамічному інформаційному суспільстві, розвитку творчих здібностей, залученню до культури. Система освіти має відповідати викликам часу й потребам особистості. Важливим здобутком освіти мають стати не окремі знання, навички й уміння, а здатність і готовність майбутніх учителів початкової школи до ефективної й продуктивної професійної діяльності в різних соціально значущих ситуаціях.

Важливою передумовою розвитку українського суспільства є залучення майбутніх учителів почат-

кової школи до дослідницько-експериментальної, винахідницької діяльності. Необхідність підвищення рівня наукової підготовки є характерною ознакою сьогодення в будь-якій галузі людської діяльності. Наукові дослідження – це джерело пошуку нових технологій, інноваційних моделей, що сприяє збагаченню теорії та практики науки. Прогностичну діяльність, не замислюючись, людина здійснює повсякденно. Це проявляється в тому, що, перш ніж здійснити будь-який вид діяльності, людина прогнозує і проектує мету, кінцевий продукт, технологію і результат [1]. С. Нужнова зауважує на домінуванні творчого складника в науковій діяльності серед наявних базових компонентів освіти: людина засвоює відомі

науці знання про об'єкт дослідження, поповнюючи їх новими науковими даними (із цього погляду індивід випереджає колективне наукове знання); розвиваються механізми психіки, загальні та спеціальні здібності; удосконалюються вміння й навички, насамперед пов'язані з науковою роботою й науковою творчістю, що доводяться до професійного рівня; відбувається формування всебічно розвиненої, висококультурної особистості [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Новітні підходи та стратегії до організації освітньої діяльності у вищій школі в контексті реалізації положень Болонського процесу вивчали А. Алексюк, Б. Бокуть, Я. Болюбаш, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, З. Курлянд, О. Молібог, Н. Ничкало та ін.); проблему професійно-педагогічного становлення викладача вищої школи, що формує особистість майбутнього вчителя, досліджували В. Галузинський, В. Гончаров, С. Григор'єв, М. Євтух, В. Колаховський, В. Кузнецов, Н. Ничкало, крім того, вони розглядають педагогічну підготовку викладацьких кадрів для вищих навчальних закладів; питання вдосконалення професійно-педагогічної майстерності викладача вищої школи розглядали В. Бабкіна, Є. Барбіна, В. Загвизинський, М. Єрецький, М. Іванова, В. Ковальова, О. Пехота, Г. Скок, М. Сметанський; зміст професійно-педагогічної діяльності викладача вивчали Е. Абдюшев, В. Антипова, Є. Бережнова, З. Єсарева, Н. Кузьміна, Ю. Янковський; професійно-педагогічне становлення викладачів вищої школи досліджували Є. Вознесенська, А. Кабош, Ж. Де Лансер, Р. Лалле, Ж. Леклерк.

Мета статті. Головною метою роботи є на основі теоретичного аналізу сучасних дидактичних моделей навчання виявити й узагальнити дидактичний потенціал психолого-педагогічних дисциплін щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти зазначається, що неперервне вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників спричинене зміною ролі людини в сучасному світі, баченням ідеалу освіченості людини та висуванням нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій, а також численних викликів глобального, європейського, національного, регіонального та місцевого рівнів. Педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, дотичного до навчання, виховання, розвитку й соціалізації людини. Рівень педагогічної освіти визначає ефективність у вирішенні професійних завдань вихователя, учителя, викла-

дача закладу вищої освіти, а також системи освіти дорослих. Підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників розглядається в цьому контексті як важлива передумова, що забезпечує модернізацію освіти на основі осмислення національного й зарубіжного досвіду [2].

Ключовим завданням професійної підготовки майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти є формування їхньої професійної компетентності, одним із показників якої є рівень сформованості їхніх професійно-педагогічних умінь. Формування професійних умінь майбутніх учителів початкової школи є комплексним процесом, який здійснюється впродовж усього курсу навчання в педагогічному університеті та включає в себе соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову та практичну підготовку. Зміст психолого-педагогічної підготовки визначається такими навчальними дисциплінами, як педагогіка (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки тощо) та психологія (загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія тощо). Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань із фундаментальних навчальних дисциплін спеціальності та спеціалізації, дисциплін фахового спрямування й методик викладання шкільних предметів, а також оволодіння практичними вміннями та навичками, необхідними для здійснення професійної педагогічної діяльності. Практична підготовка здійснюється через навчальні й фахові (педагогічні) практики [3].

Дослідницька діяльність студентів – діяльність, безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, яке не має наперед відомого результату (у різних галузях науки, техніки, мистецтва) та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів та остаточне узагальнення, формулювання висновків, конкретна суспільно-корисна, масова чи природоохоронна робота студентів за результатами проведеного дослідження) [4]. А. Обухов визначає дослідницьку діяльність як творчий процес сумісної діяльності суб'єктів навчального процесу з пошуку рішень невідомого, у ході якого здійснюється обмін культурними цінностями, результатом яких є формування світогляду [5]. При цьому в процесі дослідження більш важливим є не перелік інформаційних джерел, що використовуються, а ефективний пошук шляхів їх раціонального використання щодо вивчення поставлених проблем. Важливою метою організації процесу дослідницької діяльності є формування дослідницької компетентності, що передбачає вироблення в студентів мотивованої потреби

дослідження, ґрунтуючись на результатах власних досліджень. Невипадково дослідницька компетентність, що є основою пізнання навколишнього світу, дослідження його об'єктів, явищ і процесів, входить до ключових компетентностей. Вона розглядається як найважливіша здатність людини до самостійного пізнання, до вирішення проблем, до відповідального вибору стратегій поведінки й діяльності [1].

Дослідницька компетентність показує рівень розвитку мислення та дослідницьку активність студентів:

- бачити й виокремити проблеми, висловлювати припущення про їх розв'язання;
- уміти поставити завдання, виявити його умови;
- уміння будувати припущення про можливі причини та наслідки явищ матеріального й ідеального світу, висувати гіпотези, обґрунтовувати їх.

Як типові елементи дослідницької компетентності ми виділяємо здатність людини здійснювати:

- цілепокладання, тобто виділення цілі діяльності;
- цілевиконання, тобто визначення предмета, засобів діяльності, реалізації дій, які вже намічені;
- рефлексію, аналіз результатів діяльності, тобто співвідношення досягнутих результатів з метою, яка поставлена [1; 6; 7].

Студент, здійснюючи дослідницьку діяльність, вирішує поставлені завдання через евристичні підходи, здатний переносити дослідницький підхід на різні сфери діяльності й застосовувати в різних ситуаціях, що підтверджує поліфункціональність, універсальність дослідницької компетентності. Багатомірність дослідницької компетентності підтверджується застосуванням студентами в дослідницькій діяльності аналітичних, критичних, комунікативних та інших умінь, особистісних якостей. Ця компетентність мобільна, варіативна в будь-якій ситуації й на будь-якому предметному матеріалі. Дослідницьку компетентність майбутніх учителів ми визначаємо як інтегральну якість особистості, що виражається в здатності й готовності до самостійного пошуку розв'язання нових проблем і творчому перетворенню дійсності на основі сукупності особистісно-осмислених знань, умінь, навичок, способів діяльності й ціннісних установок [8].

Становлення дослідницької компетентності майбутніх учителів – це процес цілеспрямованого, закономірного розвитку навичок і вмінь цілепокладання та цілевиконання в дослідницькій діяльності.

Висновки і пропозиції. Дослідницька компетентність (як і будь-яка інша) – це складне структурне утворення, що включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний (рефлексивний) компоненти. Тому для успішного формування дослідницької компетентності майбутніх

учителів початкової школи необхідно залучати майбутніх учителів до активної наукової роботи на початкових етапах навчання, що дає змогу створювати можливості для формування ключових компетентностей, необхідних для готовності до майбутньої професійної мобільності; залучати майбутніх учителів початкової школи до роботи в науково-дослідних лабораторіях, наукових семінарах, наукових конференціях, конкурсах, що сприятиме зануренню в науково-дослідну діяльність із перших днів навчання; надання можливості оприлюднення результатів власних досліджень. У такий спосіб реалізуються передумови успіху майбутніх учителів початкової школи як молодих науковців, можливість будувати власні навчальні траєкторії, що передбачають формування неординарного мислення, творчого підходу до науково-дослідної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Нужнова С.В. Организация научно-исследовательской деятельности студентов при формировании готовности к профессиональной мобильности : методические рекомендации. URL: <http://window.edu.ru/library/pdf2txt/752/73752/52790/page2>.
2. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ МОН від 14.08.2013 № 1176. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/.
3. Концепція педагогічної освіти, схвалена колеґією Міністерства освіти України 23 грудня 1998 року. Протокол № 17/1-Б. URL: http://www.intellect-invest.org.ua/social_history_pedagogical_material_period_osvita_1991-/.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г Кремень. Київ : Юрінком інтер, 2008. 1040 с.
5. Обухов А.С. Исследовательская деятельность как способ формирования мировоззрения. *Народное образование*. 1999. № 10. С. 158–161.
6. Лиходеева В.Г. Навчально-дослідницькі уміння та дослідницька діяльність учнів у психолого-педагогічній літературі. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dmpd/2007_27/_27/89-94%2027_2007.pdf.
7. Репета Л. формирование исследовательской компетенции учащихся. URL: http://genproedu.com/paper/2011-03/full_028-033.pdf.
8. Ушаков А.А. Развитие исследовательской компетентности учащихся общеобразовательной школы в условиях профильного обучения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Адыгейский государственный университет. Майкоп, 2008. 190 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/razvitiieissledovatel'skoi-kompetentnosti-uchashchikhsya-obshcheobrazovatelnoi-shkoly-vuslov>.

Malykhin O., Zahorulko M. Didactic potential of psychological and pedagogical disciplines in the context of forming research competence of future elementary school teachers

An important prerequisite for the development of Ukrainian society is the involvement of future primary school teachers in experimental and inventive activities. The need to improve the level of scientific training is a main feature of modernity in any field of human activity. The article is devoted to the study of the problem of identifying and generalizing the didactic potential of psychological and pedagogical disciplines for the formation of research skills in future primary school teacher.

It is determined that the main task of professional training of future teachers is the formation of their professional and pedagogical skills, which is a complex process that is carried out throughout the entire period of training in institutions of higher pedagogical education and includes social and humanitarian, psychological and pedagogical, professional and practical training. Training involves that the future teachers' need to gain theoretical knowledge of fundamental disciplines of specialties and specializations, specialized courses and methods of teaching school subjects and have practical abilities and skills which are necessary for the implementation of professional pedagogical activity.

In general, the concept of research competence of future primary school teachers, which is considered as the basis of knowledge of the surrounding world, the study of its objects, phenomena and processes, is among the key competencies, the most important ability of a person to self-knowledge, to solve problems, to responsibly choose strategies for behavior and activity.

The authors came to the conclusion that for the successful formation of research competence of future primary school teachers, it is necessary to involve future teachers in active scientific work at the early stages of training, which allows creating opportunities for the formation of key competencies necessary for readiness for future professional mobility; to attract future primary school teachers to work in research laboratories, scientific seminars, scientific conferences, competitions, which contributes to immersion in research activities from the first days of training; providing an opportunity to publish the results of your own research.

Key words: *psychological and pedagogical disciplines, didactics, educational process, higher pedagogical educational institution, future teachers.*